

A JÁSZOK ÉS A FERENCSEK

A jászok és a ferencesek közti hétszáz éves kapcsolatra figyelmünket a jászberényi volt ferences templom és kolostor ötszáz éves jubileuma irányítja. 1472-re készült el az a szentegyház és zárda, amelyet a jászok hálából építettek a barátok számára, amiért megajándékozták őket a keresztény hittel. A jászok lelkébe ültetett jó magot és a belőle sarjadt bő termést a török hódítás időszakában a ferencesek őrizték meg. A török kiűzése után a megőrzött vallásos buzgóságot a ferencesek öregbítették, növelték a jászok szívében.

A tatárjárás után IV. Béla által visszahívott és véglegesen letelepített török kunok és alán eredetű jászok már mint egységes nép jelentek meg a magyarság színe előtt. Ez lehet az oka annak, hogy a jászokat a kunokkal együtt sokáig egységes népként kezelték. Az egykori források ezért általában csak a kunok megtérítéséről beszélnek. Ezekben az esetekben mindig gondolnunk kell a jászokra is, akiknek megtérítése a kunokkal együtt történt.

A jászok és a kunok pogány vallású, nomád életmódot folytató népként jöttek hazánkba, és így idegen elemet képeztek a magyarság testében. Népünk biztonsága, egysége szempontjából igen fontos volt, hogy a pogány kunok és jászok a magyarsággal összeolvadjanak, ugyanolyan termelési módban élő néppé alakuljanak. Ezt a hatalmas történelmi feladatot a ferencesek végezték el, akik a tatárjárás utáni betelepítést követően azonnal megkezdték hosszú és nagy áldozatokkal járó munkájukat. 1245-ben IV. Ince pápa a minél eredményesebb munka érdekében különleges meghatalmazásokkal látta el a térítő franciskánusokat.

1278-ban újabb eröket küldött III. Miklós pápa felszólítására Adorján ferences tartományfőnök a jászok megszelídítésére. Arról, hogy a XIII. században milyen eredménnyel működtek, nincs tudomásunk. A missziós munka eredményéről az első adatunk Károly Róbert uralkodásának idejéből, 1323-ból való. Ekkor a jászok felső, előkelő rétege már keresztény. Valószínű azonban, hogy erre az időre már a szegényebbek közül is sokan felvették a kereszténységet. Lehetetlennek tűnik ugyanis, hogy a ferencesek száz év alatt csak az előkelőket tudták volna megtéríteni.

Az egész jászok nép maradéktalan katolizálására az utolsó volna akció: Nagy Lajos királyunk indította el 1348-ban. VI. Kelemen pápától leiratot eszközölt ki, mely felszólította Márton magyar rendfőnököt, hogy küldjön újabb térítőket a kunok teljes megszelídítésére. Hóman szerint 1365 körül már teljesen befejeződött Kötöny népének katolizálása.

A megkeresztelkedés azonban még nem jelentette azt, hogy a jászokunok egésze véglegesen le is telepedett volna. A nép nagyobb része tovább folytatta nomád életmódját. A ferencesek vándorapostolként követték őket. Ennek a vándorapostolkodási formának a természete megkövetelte, hogy a franciskánusok a jászok nemzetiségre kiterjesztett plébánosi joghatósággal rendelkezzenek. Azt, hogy valóban bírtak az effajta, ún. nemzetiségi plébánosi joghatósággal, IX. Bonifácnak egyik bullájából tudjuk, amelyben a pápa meghagyta, hogy ha a ferencesek a kunokkal más plébánia területére is kószálnak, a kunok fölött az illető plébánosnak semmiféle követelni valója ne legyen.

A jászokunok nomád életmódját lassan felváltotta a feudális gazdasági-társadalmi rendbe való beépülés. A XIV. és XV. század folyamán véglegesen letelepedtek. Mihelyt egy-egy jelentősebb helység keletkezett, az egyház ezekben plébániákat szervezett, melyek vezetését világi papokra bízta rá.

A franciskánusok kétszáz éves hősies munkájának jutalma a Berénszálláson, a Jászok központjában való végleges letelepedés lett. A hálás jászok, feltehetően Szilágyi Erzsébet támogatásával, csúcsíves stílusú templomot és kolostort építettek számukra.

A csúcsíves stílusnak hazánkban a legfőbb terjesztői a szerzetesek voltak. Ezek között is előkelő helyet foglaltak el a ferencesek. Kolduló rend lévén, hatalmas katedrálisok helyett szerényebben díszített, mindenben a legfontosabb istentiszteleti céloknak megfelelő templomokat építettek: nagy tömegeket befogadni képes egyhajós szentegyházakat, amelyeknek szentélyei is tágasak voltak, hogy ott a barátok a szolozsmát nyugodtan végezhessék.

A jászberényi templomot is, valószínűen rendi építőmester tervei alapján ilyen ferences típusú csúcsíves szentegyháznak építették a jötevők. A négy mezőből álló tágas hajó keleti oldalához csatlakozik a keskenyebb, de szintén nagy, három mezős s a nyolcszög három oldalából képzett szentély.

A szentegyház és klostrom 1472-re készült el teljesen. Mátyás király szerezte meg a pápától az engedélyt, hogy a tulajdonnal nem bíró franciskánusok az új hajlékot lakókként elfoglalhassák. IV. Sixtus pápa 1472. május 18-án kiállított bullájának kézhezvétele után Igali Fábián, a konventuálisok tartományfőnöke vonult be rendtársai élén az új szentegyházba és rendházba, melyet a Boldogságos Szent Szűz tiszteletére szentelt föl.

A ferencesek egyik híres történetírója, Karácsonyi János azt állítja, hogy 1480-ban a berényi rendházban már nem az enyhébb irányzatú konventuálisok, hanem a szigorúbb obszervánsok (a későbbi szalvatoriánusok) laktak, és ők kapták a királytól azt a kedvezményt, hogy világi gondviselőjük (anyagi dolgaik intézője) minden adózástól mentes legyen.

A kedvezményt biztosító eredeti oklevél a Ferences Levéltár birtokában van. Az oklevélből Karácsonyi véleménye nem igazolható. Mátyás király egyszerűen csak „a Szent Ferenc Kisebb Testvérek Rendjéhez tartozó berénszállási kolostornak” adta meg a kiváltságot. Valószínűbb tehát a szalvatoriánus rendtartomány történetírójának, Fridrichnek véleménye, mely szerint az obszervánsok csak 1492 táján vették át a jászberényi rendházat.

A tágas, jól berendezett kolostor a szalvatoriánus provincia egyik legjelentősebb állomáshelye lett. Volt idő, amikor a tartomány vezetőségének közgyűlését is itt rendezték meg.

A rendház azonban nemcsak a ferencesek, de az egész jász nép életében is igen fontos szerepet töltött be, különösen a török idők első évtizedeiben, majd a török kiűzése utáni századok folyamán. A jászok a köztük élő és munkálkodó franciskánusoknak köszönhették, hogy a törökvilág és a vallásújítás viharai közepett kisebb ingadozásokat leszámítva megőrizték őseik igaz hitét.

A franciskánusok a jászberényi rendházból 1567-ig pasztorálták a város és a környék népét. 1567-ben a török kiűzte őket otthonukból, és erődítménnyé alakította azt. Ennek ellenére a barátok nem hagyták magukra a jászokat. Karácsonyi a magyar ferencesekkel foglalkozó nagy művében azt írja, hogy a berényi franciskánusok a kiűzetés után csak mint igehirdetők jártak ide a gyöngyösi kolostorból 1583-ig. Ezután csak több, mint száz év múlva rendelt ide a ferences vezetőség egy atyát, Hetényi Albert személyében.

Karácsonyi értesülései hiányosak. 1586-ig bizonyíthatóan állandóan Jászberényben tartózkodott egy-egy atya, aki innen még Kecskemétre is átjárt rendszeresen az ottani hívek gondozására. Ezt a tényt Karácsonyi a kecskeméti rendház történetét tárgyalva a sorok közt maga is elismeri, viszont amikor a berényi rendházzal ír, mégis az ellenkezőjét állítja.

A 15 éves háború (1591-1606) idején Jászberény elpusztult, lakossága elmenekült. Amikor a háború utáni nagy visszatelepítési akció következtében a helység újból benépesült, ismét megjelentek a török idők berényi pásztorai, a barátok. Erre lehet következtetni abból a tényből, hogy a város lakói 1623-ban török engedéllyel ideiglenesen rendbehozták a Nagyboldogasszony tiszteletére szentelt templomukat, 1639-ben pedig teljesen restaurálták szentegyházukat, amelyet 1649-ben a ferencesből lett belgrádi püspök, Pozsegai Ibrissimovich Marinus konszekrálta. A templomi szolgálatot ellátó lelkészek a ferencesek voltak. Dr. Fodor Ferenc, a jászok történetének kitűnő ismerője kéziratos forrásokra hivatkozva a következőket állítja: a törökvilág magyarországi fénykorának 1661-ig terjedő időszakában nem laktak állandóan a városban lelkészek, csak időnként jelentek meg a lelkesítő szolgálatot teljesítő vándorló barátok. 1661-ben már van állandóan a városban tartózkodó plébánosuk, Nagy Lukács ferencendi szerzetes személyében. A katolikus (értsd világi) papok csak a török uralom vége felé szivárogtak vissza a városba.

Arra vonatkozólag, hogy a barátok Jászberényben jó munkát végeztek, az a jegyzék a bizonyíték, amelyet a 1649-es vizitációs és bérmakörút alkalmával a már említett belgrádi püspök titkára készített. Ebből a jegyzékből a többek közt megtudhatjuk, hogy Jászberényben 204 volt a katolikus ház 1300 katolikus lélekkel, és az öt alkalommal történő bérmálás során 593-an vették föl a bérmálás szentségét.

A franciskánusok tehát nem hagyták magukra a jászokat, ahogyan nem feledkeztek el a Gyöngyöstől Szedegdig és Temesvárig terjedő vidék magyarságáról sem. Ezen a területen olyan vallás- és nemzetmentő hivatást töltöttek be, mely feladatára a török valláspolitikája miatt egyéb szervezetek és világi papok nem nagyon vállalkozhattak. Nem csupán a hit őrei, hanem a magára hagyott nép minden bajának orvoslói, sőt a kultúra terjesztői is voltak. A hódoltság szomorú időiben nevezte őket a nép barátainak.

1694-ben a barátok templomuknak és klastromuknak csak romjait foglalhatták el. Nem estek kétségbe. Először a XIII. század végén emelt, de ekkorra már romhalmazzá vált Kis Szent László kápolnát építették föl. Utána a templom rendbehozatalát kezdték el.

Karácsonyi szerint a templom építésére 1711-ig, a Rákóczi-féle szabadságharc befejezéséig gondolni sem lehetett. Értesülései azonban ebben is hiányosnak bizonyultak. Pentz János egri kamarai tisztviselő 1699-ben összeírta a jászságot és a kunságot. Az összeírás Jászberényvel kapcsolatban elmondja, hogy van egy katolikus temploma, egy külön kápolnája, egy kolostora és ennek egy temploma, ami már be van fedve, oltára nincsen, hanem egy újonnan épült kis kápolnában van az istentisztelet. (Az összeírásból kiviláglik, hogy a rombadőlt templomot legkésőbb 1699-ig befedték, tehát építéséhez hozzáfogtak. Arra pedig, hogy az építést a Rákóczi-féle szabadságharc idején is folytatták, a Ferences Levéltárban találtam feljegyzéseket. Ezek közt olvasható pl.: „1701. Ecclesiae Bereniensis datus est titulus Sanctissimi Nominis Jesu.” A berényi templomnak Jézus Legszentebb Neve címet adták.) 1701-ben tehát ismét változás történt a templom történetében. A középkori szentegyházat eredetileg a Boldogságos Szent Szűz tiszteletére szentelték föl. Ha 1701-ben nem kezdték volna újból használni, mi értelme lett volna annak, hogy a külsőleg már rendbe hozott templomnak új titulust adjanak?

Az előbb említett feljegyzések azt is hírül adják, hogy az építkezést 1710-ben, tehát még a Rákóczi szabadságharc idejében folytatták. Ebben az esztendőben fogtak hozzá több oltárnak az elkészítéséhez.

A templom teljes felújítása természetesen csak később történt meg, amikor anyagilag már jobb helyzetben voltak a hívek, 1723-55 közt. Az akkor uralkodó barokk stílusban építették át az ősi szentegyházat, mely azonban a nagy átalakítás ellenére is megőrzött több gótikus részletet. A régi csúcsíves templomból megmaradtak a támpilléres falak, a padlástérben lévő gótikus ablakkeretek, és egy csúcsíves ajtókeret a gyóntatófolyosón.

Isten köből készült házával párhuzamosan igyekeztek építeni és szebbé tenni a lelkek szentélyét is. Istentiszteleti tevékenységüket kiszélesítették, és a barokk kor ízlése szerint megszínésítették. A lélekgyógyász általánosan végzett gyakorlatain (szentmisék, prédikációk, szentségkiszolgáltatások) kívül az egyesületi élet fellendítésével, búcsújárások szervezésével, és templombúcsúik minél fényesebb megünneplésével próbálkoztak közelebb férkőzni a szívekhez.

A magyar barátok országszerte gazdag, színes, mozgalmas, elsősorban ferences vonatkozású társulati életet honosítottak meg templomaikban és kolostoraikban. Jászberényben is már 1701-ben megalapították az egész országban egyre jobban terjedő kordások testvérületét, melyet Szent Ferenc társulatnak is szoktak nevezni. 1757-ben a kordásokénál szigorúbb szabályzatú ferences harmadik-rendi közösséget szerveztek meg. Mindezt azonban elhervasztotta II. József racionalizáló egyházipolitikája. A Jászberényben régebben virágzó egyesületi élet csak az 1900-as években lendült föl, amikor a berényi barátok is átvették a XIII. Leó pápa által bevezetett reformot. A berényi harmadik-rendi testvérek száma 3-400, a környező helységekből pedig 5-600 körül mozgott. 1926-ban a terciáriusok a tehetsős hívek segítségével impozáns és jól berendezett kultúrházat építettek, mely a város katolikus életének, sőt karitatív tevékenységének középpontja lett.

A pasztoráció másik, nem mindennapos, de igen hatásos eszköze, mellyel a berényi barátok is éltek, a zarándoklatok szervezése volt. A város és környéke híveit a franciskánusok előszeretettel a Mátraverebély-Szentkút nevű ferences búcsújáró kegyhelyre vezették. Arról nincs adatunk, hogy a barokk korszakban milyen tömegek vehettek részt egy-egy szentkúti búcsún, de hogy a Szent Antal napi búcsújárásnak ősi hagyományai lehettek, az nagyon valószínű.

A zarándoklatok szervezésén és vezetésén kívül a berényi franciskánusok templomuk búcsúinak minél fényesebb megünneplésével gyakoroltak nagy hatást

a vidéki és helybeli tömegekre. A Historia Domus köteteinek évente rendszeresen visszatérő megjegyzése, hogy Jézus Nevének ünnepén, még inkább az augusztusi porciunkulai búcsún „ingens multitudo”, hatalmas tömeg vett részt, amelynek csak egy része fért be a templomba. Az áldozók száma sokszor elérte, sőt meg is haladta a háromezretet.

Amilyen nagy volt a jelentősége a jászberényi ferences templomban teljesített lelkipásztori munkának, ugyanolyan nagyra lehet értékelni azt a tevékenységet, amelyet az atyák a vidéken mint egyesületvezetők, igehirdetők, kísérfők és misszionáriusok végeztek.

A túlnépesedés következtében már a XVIII. század végén, főleg azonban a XIX. század elején egyre több jász költözött el Berényből, és telepedett le a mai Lajosmizse és környéke területén. Berényből eleinte csak időnként, nagyobb ünnep alkalmával látogatta végig a helységeket és tanyákat egy-egy barát. Különösen a tavaszi vizitációnak volt fontos szerepe, mert ekkor áldották meg az atyák az állattenyésztéssel foglalkozó jászok legelőit, állatait. A lakosság növekedése később állandóan köztük élő és működő lelkipásztort kívánt meg. A miszsiós jellegű pasztoráció központja Lajos község lett, ahonnan kiindulva 1854-től 1875-ig Gajdos Sebestény ferences atya látta el Lajos, Mizse, Bene, Borbás, Szent Király és Szent Lőrinc nevű helységek és tanyáik híveinek lelki gondozását. Sebestény atyát Bokor Gedeon váltotta föl. 1879-ben világi papok vették át a lajosmizsei lelkészség, majd plébánia vezetését.

Szentmargitszigeti nagya

Óriásfa. Meg kell állni. Megcsodálni. Megimádni.
Könnyű néki: egyedül van! Terebélye nagy, kerek.
Nem kell néki szélviharban a szomszédját ütni-vágni
görcsös ággal, mint csinálják erdőstűrűs emberek.
Nincs mit tenni. Meg kell állni. Megcsodálni. Megimádni.

Száz méter az ágak hossza. Száz a karja. Ezer uja.
Százméteres karolással ölel napfényt, sugarat.
Száz fűgájú, ezer sípú orgonává lesz, ha fújja
az orkán vad fűjtatója. Ám fonsége megmarad,
akkor is, ha csend van, s lepkét ringat némely pajkos uja.

Nagy fának sok s nagy a titka, sok a sebből mélyült odva:
úgy fészkelhet benne méhraj, bagoly, harkály, seregély,
hogy egymásról nem is tudnak, s a gubó pillangósodva
tündérülhet s elrepülhet. Viharvágta sebe mély,
akkor is, ha csalogánydal csattog rajta tavaszodva.

Nagy fának nagy az árnyéka. Álltam ember-hírességek
fája mellett: lelkük lombján árny lappangott s téboly, bűn.
S álltam szentek fája mellett; a malaszti fényességet
úgy itták a Napistenből, hogy a lelki lombderűn
kerubos láng nyilazott át, melytől minden árny kiégett.

E fa látta Arany Jánost. Tőle jobbra áll a szobra.
Szemérmes volt: Biblián nőtt kálvinista, puritán.
Előtte strand. Meztelen nép. Nézi nekikomorodva,
mivé lettek a Piroskák és a Toldik: a titán
úr-parasztok ivadéki! Nézi Arany méla szobra.

Arany János. Óriásfa. Mennyi titka, fájó odva!
Puritán volt, — s azt a trágár, szabadszájú görögöt
fordította, kinek vaskos vígjátékin vidámodva
az ókori Görögország ünneplőben röhögött.
Meg kell állni. Megcsodálni. S odébbállni álmélkodva.

Mészáros